

თინა შიოშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
(+995) 593 217 655; shioshvili.tina@gmail.com

ნატალია ჩხარტიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქართული ფილოლოგიის საბაკალავრო პროგრამის II კურსის სტუდენტი
(+995) 558 153 415; natalia.chkhartishvili@gmail.com

**ზეცასყოფნობის მისტერია ქართულ მითოპოეზიაში
(„ზეცას ვიყავ...“)**

Tina Shioshvili

Batumi Shota Rustaveli State University
Professor, Doctor of Sciences in Philology
(+995) 593 217 655; shioshvili.tina@gmail.com

Natalia Chkhartishvili

Batumi Shota Rustaveli State University
Student of Undergraduate Educational Program Georgian Philology
(+995) 558 153 415; natalia.chkhartishvili@gmail.com

**The Mystery of Being in Heaven in Georgian Mythopoetic
(“I Was in Heaven ...”)**

ანოტაცია: მსოფლიოს ყველა უძველესი ხალხის, მათ შორის ქართველთა, მსოფლგაგება ანიმისტურია, რაც უპირველესად ეფუძნება რწმენა – წარმოდგენებს მნათობთა კულტზე. შესაბამისად, ჩვენი წინაპრებისათვის ზეცა – კაცობრიული თვალსაზრისით უკიდევანობის უნივერსალური სახე – სიმბოლო უხსოვარი დროიდან

=====

მუდმივი ლტოლვის, შეცნობის ობიექტია. ზეცისადმი ადამიანის სწრაფვამ სათავე დაუდო ზეციურისა და მიწიერის მუდმივ დიალოგს, უზენაესი მნათობებისადმი განუზომელ თაყვანისცემას, მათი სუბსტანციის შეცნობის წადილს; კაცობრიობის ეს მარადიული მისწრაფება კარგად გამოიხატა არქაულ – ქართულ მითოპოეტურ ნიმუშში „ზეცას ვიყავ...“

საკვანძო სიტყვები: ზეცა, ანიმიზმი, მნათობი, კულტი, სიმბოლო, დიალოგი, სუბსტანცია.

Annotation: The worldview of all the most ancient peoples of the world, including the Georgians, is animistic, which is primarily based on beliefs and ideas about the cult of celestial bodies. Accordingly, for our ancestors, heaven – the universal image of the boundlessness of the human worldview – has been a symbol of eternal aspiration and an object of cognition since time immemorial. Human striving toward the heavens gave rise to the constant dialogue between the celestial and the earthly, immense reverence for the supreme luminaries, and the desire to comprehend their substance; this eternal aspiration of humankind is well expressed in the archaic Georgian mythopoetic example “I Was in Heaven ...”

Keywords: Heaven, Animism, Luminary, Cult, Symbol, Dialogue, Substance.

ზეცა – კოსმოგონიურ ღვთაებათა საბრძანებელი, კაცობრიული თავალსაწიერის უკიდევანობის, ფიქრთა და ოცნებათა უნივერსალური სახე-სიმბოლო – თავისი მიუწვდომლობით, იღუმალებით, მისტიციზმით ადამიანთა ცხოვრების გარიჟრაჟიდანვე იპყრობდა განსაკუთრებულ ყურადღებასა და მოწიწებას, მისდამი სწრაფვას; ადამიანი იმთავითვე ცდილობდა, შეეცნო ლაჟვარდის მიღმიერის

=====

სუბსტანცია, აგრერივად რომ მოქმედებდა დედამინელთა გუნება-განწყობაზე, ბევრად განსაზღვრავდა მათ საარსებო გარემოს და თვით ყოფნა-არყოფნასაც კი.

ზეცისადმი დაუოკებელმა სწრაფვამ სათავე დაუდო მითოსურ აზროვნებას – ამაღლებულის, სინმინდის, სინათლის ძიებას, ანუ ზეციურის დაპირისპირებას მდაბალ, ცოდვებით დამძიმებულ მინიერთან. სწორედაც, ამგვარი მსოფელგაგების პოეტური გამოხატულება ნიკოლოზ ბარათაშვილის სტრიქონები ლექსიდან „შემოღამება მთანმინდაზედ“:

ჰე, ცაო, ცაო, ხატება შენი
ჯერ კიდევ გულზედ მაქვს დაჩნეული!
ანცა რა თვალი ლაჟვარდს გიხილვენ,
მეის ფიქრნი შენდა მოისწრაფიან,
მაგრამ შენამდინ ვერ მოაღწევენ
და ჰაერშივე განიბნევიან!
(ქართვ. რომანტ., 1978: 171–172)

„ჯერ კიდევ“, – მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში ბრძანა ქართველმა რომანტიკოსმა, რომელმაც უთიოდ კარგად უწყოდა წინაპართა დაუოკებელი წადილი ზეცად სრბოლისა, რაც ქართულ მითოპოეზიაში შემოგვრჩა მშვენიერი ლექსით „... ზეცას ვიყავ...“. ამ არქაული ლექსის ერთ-ერთი, ყველაზე ადრინდელი, ჩანაწერი ეკუთვნის გიორგი თუმანიშვილს, ჩაუნწერია 1870-1871 წლებში ქალაქ თბილისში, როგორც თავად აღნიშნავს, „ხელთუბნელი დედაკაცის თქმით“:

თვარეს კაცი მოეგზავნა:
“ – აქ იყავი და ვერ მნახე?”
“- არ მეცალა, შენმა მზემა,
ქალის ქედსა ვკერავდიო,
გარს ვავლებდი მარგალიტსა,

ოქრომკედით ვკემსამდიო”.

(უმიკაშვილი, 1964: 172)

იდენტური ვარიანტი ჩაუწერია მიხეილ ჩქარეულს 1884 წელს ხევაში (ქ. ხ. პ., 1972: 191).

ქართული ხალხური მითოსური პოეზიის ეს მშვენიერი ნიმუში ჩაიწერა, აგრეთვე, პოეტმა რაფიელ ერისთავმა; ლექსი დაიბეჭდა 1873 წელს “ბიბლიურ კრებულში” (#7):

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,
ვარსკვლავებსა დავედრახე;
მთვარემ კაცი მომიგზავნა:
“ _ აქ იყავ და არა მნახე?”
“ _ შენმა მზემა, არ მეცალა,
ყმანვილის ქუდსა ვკერავდი,
შიგნით ვუცვლიდი არშიას,
გარედან _ ოქროს მკერდამდი!”
(ერისთავი, 1972: 13-14)

მკვლევარი გიზო ჭელიძე, მოიხმობს რა რაფიელ ერისთავის ცნობას ამ არქაული ლექს-სიმღერის შესრულების თაობაზე: “ქალები წრეს შეკრავენ, ტამისცემას გააჩაღებენ, წრის შიგნით ქალი ცეკვავს და თან მღერის”, აღიშნავს, რომ “ძეგლი აკმაყოფილებს ქორეოგრაფიული დრამის მოთხოვნილებას; რომ სახეზეა მოქმედება (ცეკვა), დიალოგი, როლის შესრულება” და საფუძვლით ეთანხმება დიმიტრი ჯანელიძეს, რომელიც მას “მთვარის ღვთაებასთან დაკავშირებულ რელიგიურ-მითოლოგიური კვალის ქმედებად” მიიჩნევს (ჭელიძე, 1987: 238).

ლექსის “ზეცას ვიყავ...” ერთ-ერთი ვარიანტი იმერეთში, ქუთაისის მაზრის სოფელ ივანდიდში, ჩაუწერია ელ. მაჭავარიანს; ტექსტი დაბეჭდილა “ნაკადულში” 1905 წელს (#16):

ზეცას ვეველ, ზეცა ვნახე,

ვარსკვლავებსა დავენახე;

მთვარემ კაცი მომიგზავნა:

“- თუ აქ იყავ, რად არ მნახე?”

“- შენი შიშით, მორიდებით

ველარ მოველ, ველარ გნახე;

თავი ისთე შევინახე,

კაცსაც აღარ დავენახე”.

(ქ. ბ. პ., 1972: 84)

აქვე აღვნიშნავთ, რომ მნათობთა კულტის ამსახველი ეს არქაული ლექსი აკვნის სიმღერადაც გამოიყენებოდა (ქ. ბ. პ., 1972: 190-191).

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ ეს ქართული მითოპოეტური ნიმუში მეთექვსმეტე საუკუნეშიც დასტურდება. მკვლევარმა შერმადინ ონიანმა დაწვრილებით შეისწავლა ვანის ქვაბების მონასტრის წარწერები, რის შედეგადაც ცხადი გახდა, რომ, რუსთაველის სტროფებთან ერთად, მონასტრის კედლებზე წარწერილია ხალხური პოეზიის ნიმუშებიც; ერთ-ერთი მათგანი შეიცავს საანალიზო მითოსური ლექსის სტრიქონებსაც:

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე

და მარსკვლავთა მივეძრახე,

შენ ჯარშია ვერა მიცან,

მე სიკვდილი თვალით ვნახე.

შენ რა მოხველ, ღმრთისა მადლმა,

მე ლახვარსა გული ვახე!

(ონიანი, 1959)

დადგენილია, რომ ვანის ქვაბების მონასტრის წარწერები მიეკუთვნება მეთექვსმეტე საუკუნის პირველ ნახევარს; მკვლევარ ჯონდო ბარდაველიძის მართებული შენიშვნით, “უაღრესად საგულისხმოა, რომ ოთხ საუკუნეზე მეტი ხნის შემდეგ იგივე

ხალხური ლექსები უმნიშვნელო ცვლილებებით დღესაც შემორჩენილია ხალხის მესხიერებაში” (ბარდაველიძე, 1999: 20).

მნათობთა კულტისადმი მიძღვნილ ამ ასტრალურ მითოპოეტურ ნიმუშში, ქართველ მკვლევართა აზრით, კონტამინირებულია ციურ სამყაროში მოგზაურობის მითოსური მოტივი და, ამავე დროს, დასტურია ადამიანისა და ღვთაების გარკვეული ფამილარული ურთიერთმიმართებისაც, რაც მკვლევარ გიზო ჭელიძის მართებული შენიშვნით, “მაღალი მითოლოგიის რანგში აქცევს ლექსს” (ჭელიძე, 1987: 86).

მთვარეზე, როგორც ქართველთა (და ზოგადად – კავკასიელ ტომთა) წარმართული პანთეონის უზენაეს ღვთაებაზე, ყველაზე ადრინდელი ცნობები მოიპოვება სტრაბონის აღწერილობებში (ჯავახიშვილი, 1979: 90-100). ივანე ჯავახიშვილი ვარაუდობს, რომ სტრაბონის გეოგრაფიაში ნახსენები იბერიის საზღვარი, სადაც მდებარეობდა მთვარის ტაძარი, შესაძლებელია, დღევანდელი კახეთის ტერიტორია იყო (ჯავახიშვილი, 1979: 91-93); ამის გამოძახილად უნდა მივიჩნიოთ კახეთში ბოლო დრომდე შემორჩენილი თეთრი გიორგის სალოცავები, რომლებშიც შესასრულებელი რიტუალებიც ძალზე ახლოს არის 20 საუკუნის წინანდელ სტრაბონისეულ აღწერილობასთან; თუმცა, ეკლესიის კარის წინ დაცემულ მონას, ანუ ტრადიციულ მსხვერპლს, აღარ კლავენ, ის სიმბოლურად განასახიერებს მთვარის შესაწირავ მსხვერპლს: გაუნძრევლად წევს, მლოცველები კი ფეხს დაადგამენ და გადააბიჯებენ (ჯავახიშვილი, 1979: 91-93). სტრაბონის თანახმად, ეს იყო ხალხის შესაწირავი (ჯავახიშვილი, 1979: 98).

საყურადღებოა, რომ თურქეთის რესპუბლიკის ორდუს პროვინციის ფაცასა და უნიეს რაიონების ქართულენოვან სოფლებში მცხოვრებ ჩვენებურთა ხალხურ სიტყვიერებაში შემორჩენილია და დღემდე აქტიურ ფოლკლორულ ბრუნვაშია

ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში კარგად ცნობილი ეს არქაული მითოპოეზიის ნიმუში, რომელიც უზენაესი მნათობის – მთვარის პერსონიფიკირების, მისადმი უდიდესი თაყვანისცემის ნიმუშია. ამის დასტურია 2012 წლის 4 ივლისს ორდუს პროვინციის უნიეს რაიონის სოფელ ჩათალფინარში 87 წლის ხასან ილდირიმისაგან (ნიჟარაძე) ჩაწერილი ვარიანტი:

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,

მასკვლავებსაც დევენახვე;

თვარემ კაცი მიმიგზავნა:

“ – მაქ თუ იყავ, რეგზა არ მნახე?”

(შიოშვილი, მახარაშვილი, 2013: 246)

ქართველთა “ქოქისათვის” ერთობ საამაყო ლექს-სიმღერას მუჰაჯირთა შთამომავლები, მოქმელისავე განმარტებით, ხშირად მღეროდნენ შრომის პროცესში, ნადების დროსაც “გუუყივლებდნენ”: “ – ... ყანის მარგლა იყო, იქა იტყოდენ, გუუყივლეო”.

2012 წელს მკვლევარმა ნიაზ ზოსიძემ ორდუს პროვინციის ფაცას რაიონის სოფელ ბაჯანაქში ავნი შაქარიშვილისაგან ჩაიწერა ლექსის შედარებით სრული დიალოგიური ვარიანტი:

ზეცას ეველ, ზეცა ვნახე,

მასკვლავებსაც დევენახვე;

თვარემ კაცი მომიგზავნა:

“ – აქ ამოჯ, რეგზა არ მნახე?”

“ – აწე ამვალ, აწე გნახავ,

სანახავსაც ამოგიტან!”

ნიაზ ზოსიძის მიერ ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლებს შორის დაფიქსირებული ეს ვარიანტი იმითაც არის ღირსშესანიშნავი, რომ მასში შემონახულია მთვარისადმი “სანახავის” (“პირის სანახავი”) მირთმევის არქაული ჩვეულება.

საყურადღებოა, რომ აჭარელ მუჰაჯირთა შთამომავლებს შორის დაფიქსირებული არქაული მითოპოეტური ნიმუში “ზეცას ვიყავ...” ყველაზე უფრო ახლოს დგას აჭარულ ვარიანტებთან, რაც სავსებით მოსალოდნელიც იყო; ქართულ ფოლკლორულ სივრცეში მათი შემოტანა ერთის მხრივ ცხადყოფს, რომ მშობლიური კუთხიდან მიგრირებულ აჭარლებს, სულიერი კულტურის სხვა საგანძურთან ერთად, ეს უძველესი მითოსური ლექს-სიმღერაც წაუღიათ და შთამომავლებისათვის გადაუციათ, რაც ჩვენებურთა იდენტობის ერთ-ერთი დადასტურებაა; ლექს-სიმღერა შეიცავს უზენაესი ღვთაების – მთვარისადმი შესაწირის მირთმევის საყურადღებო ინფორმაციას, რაც საქართველოს სხვა კუთხეთა მასალებს ავსებს და ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის ჩვენი წინაპრების მითოსური მსოფლგაგების ევოლუციაზე.

მთვარისადმი მისართმევი შესაწირი (“სანახავი”) უნდა იგულისხმებოდეს, აგრეთვე, ზემოთ მოხმობილ, გ. თუმანიშვილისეულ, ჩანაწერშიც, სადაც საუბარია ადამიანის მოუცლელობაზე:

- არ მეცალა, შენმა მზემა,
ქალის ქედსა ვკერავდიო,
გარს ვავლებდი მარგალიტსა,
ოქრომკედით ვკემსამდიო.

მარგალიტითა და ოქრომკედით მორთული ქედი, ბუნებრივია, წარმოადგენს განსაკუთრებულ ძღვენს, რომელსაც ადამიანი, ალბათ, ღვთაებას (ამ შემთხვევაში – მთვარეს) უმზადებდა.

XIX საუკუნის 70-იან წლებში დაფიქსირებულ ამ ვარიანტში კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა იკვეთება: ლექსში ნათქვამია, რომ იკერება ქალის ქედი (“ქალის ქედსა ვკერავდიო”); სტრაბონთან, როგორც თავის დროზე ივანე ჯავახიშვილმაც შენიშნა, მთვარის ღვთაება “მდედრობითი სქესის სიტყვით არის აღნიშნული”, თუმცა ივანე ჯავახიშვილი ქართველთა, და ზოგადად

კავკასიელთა, წარმართობისდროინდელ ღვთაება მთვარეს, რომელსაც შემდგომში წმინდა გიორგი ჩაენაცვლა, მამრობითად მიიჩნევს და წერს: "... სტრაბონი ამ შემთხვევაში დედრობით სქესს და არა მამრობითს იმის გამო ხმარობს, რაკი "სელენე" (მთვარე) ბერძნულში დედრობითი სქესის სიტყვაა". თავის შეხედულებას მთვარის მამრობითობასა და მზის მდედრობითობის თაობაზე ი. ჯავახიშვილი იმითაც გამანტკიცებს, რომ, როგორც თავად მიუთითებს, "ყველა საკუთარი სახელები, რომლებშიაც მზეა ჩართული, უეჭველად განსაკუთრებით ქალების სახელებია: მზია, გულთამზე, მზევინარი, მზექალა" და მოიხმობს "იავნანასა" ("... მზე დანვა და მთვარე შობა") და მეგრული ხალხური ლექსის ("მზე დედაა ჩემი, მთვარე – მამა ჩემი") სტრიქონებს (ჯავახიშვილი, 1979: 98-99)

ივანე ჯავახიშვილის მიერ მოხმობილ მაგალითებში მთვარე, მართლაც, მამრობით ღვთაებად გამოიყურება, თუმცა დღეს მეცნიერები აღარ დაობენ იმის თაობაზე, რომ ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში მზე და მთვარე ორივე სქესისად წარმოიდგინება; ხშირად კი ორივე ერთად ამკობს ხან ქალს, ხან – მამაკაცს. ამის მაგალითები ძალზე ბევრია. თუშური ხალხური პოეზიის ერთ-ერთი ნიმუშის თანახმად, ქალი მზესაც ედარება და მთვარესაც:

ჩილოში ორი ქალია,
ერთი მზე, ერთი მთვარეა,
მზეი ხო გათხოვილია,
მთვარეი იგრევ არია.
(თუშ. ჩანან., 1995: 37)

ხალხურ სატრფიალო პოეზიაში ქალის სილამაზე ერთდროულად მზესაც ედარება და მთვარესაც:

მთვარევ, ნათელო, მაღალო,
იალბუზისა მთისაო,
სილამაზე და სიტურფე,

სიბრწყინვალე გაქ მზისაო!..

(უმეკაშვილი, 1964: 43)

ანდა:

ქალნი, ქართლით გადმოსულნი,

ახლა დაბას არიანო,

ერთსა ჰქვიან მზე და მთვარე

და მეორეს – მარიამო...

(უმეკაშვილი, 1964: 106)

მთვარესთან ქალის შედარება ხშირია აჭარულ ხალხურ ლექსებშიც:

ახშანამაზის დროსაო

ბოძაურების წყაროსაო

მოყრილიყნენ გოგოები,

გევდენ გამსილ თვარესაო.

(ბსუნბიფა, საქმე #132: 102)

ამას გარდა, ქართულ მეტყველებაში ვაჟის ეპითეტად ფართოდ არის გავრცელებული სიტყვა “მზეჭაბუკი”, ხოლო ქალის სახელად “მთვარისა”// “პირიმთვარისა” ოდითგან არის ცნობილი; “ვეფხისტყაოსანშიც” მრავლად მოიპოვება ამგვარი მაგალითები. ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მთვარე, რომელიც განსაკუთრებით იყო გალმერთებული ქალღეაში და ბაბილონში, “ჩამქრალ მზედ ითვლებოდა, ხოლო თავად მზე კი- მისი ენერგიით აღსავსე შთამომავლად” (სიმბ. ილ. ენც., 2006: 146); ამასთანავე, თუ ჩვენ უძველეს ქალღეველთა შთამომავლები ვართ, რასაც თავად ივანე ჯავახიშვილიც ვარაუდობდა (ჯავახიშვილი, 1979: 43-44), მაშინ, ჩვენი აზრით, ყველაფერი თავის ადგილას დგება და ქართული მითოსური პოეზიის საანალიზო ნიმუშის ზოგიერთ ვარიანტში შემორჩენილი სიმბოლიკა – მთვარისათვის, როგორც მღვდრი ღვთაებისათვის, ძღვნად (შესანიშნავად) მისართმევი “ქალის

ქუდის” შეკერვა – სრულიად ბუნებრივად აღიქმება; ცნობილია, აგრეთვე, რომ ის უამრავი მაგიური თვისება, რასაც ადამიანები ღვთაება მთვარეს მიაწერდნენ, შემდგომში “გადაინაწილეს იმ ქალღმერთებმა, რომელნიც მთვარესთან იყვნენ ასოცირებულნი” (სიმბ. ილ. ენც., 2006: 147); ასეა უძველესი კულტურის მქონე ყველა ერში და ასეა ქართულ მითოსურ ამროვნებაშიც; ამდენად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საანალიზო ლექსში დიდი რუღუნებითა და სასოებით შეკერილი ქალის ქუდის სახით, სწორედაც, მთვარისადმი შესაწირავი ძღვენი იგულისხმებოდა. ისიც ნიშანდობლივია, რომ მატრიარქატისდროინდელი უზენაესი მნათობის – მთვარის ქალური ბუნების მამრობითად გადააზრება ხალხის წარმოდგენაში, ალბათ, შედარებით გვიან, მატრიარქატის პატრიარქატით ჩანაცვლებას უნდა მოჰყოლოდა.

ჩვენეულ ვარაუდს ის ფაქტიც ამტკიცებს, რომ ტრადიციულად ეს მითოსური ლექს-სიმღერა სააკვნოა და ქალთა რეპერტუარს განეკუთვნება (ქ. ბ. პ., 1972: 190); ზეპირსიტყვიერების ცნობილი შემკრები და მკვლევარი თედო რაზიკაშვილი მის შესახებ შენიშნავს, რომ “იავნანაში” მღერიათ” (ბერძენიშვილი, 1986: 45), რაც ლექს-სიმღერის არქაულობასაც გახაზავს და იმაზეც მიანიშნებს, რომ საერთოკავკასიური დიდი ღედის – “ნანასადმი” მიძღვნილი სადიდებელ-სავედრებელ “იავნანებთან” ერთად იმღერებოდა; თუმცა, აქვე შევნიშნავთ, რომ აჭარელ მუჰაჯირთა შთამომავლების ზეპირსიტყვიერება მოწმობს, რომ ამ ლექს-სიმღერას, მოსავლიანობის, ნაყოფიერების გაზრდის მიზნით, შრომის პროცესში (ნადურებში) ასრულებდნენ, რაც აჭარაშიც დასტურდება (ქ. ბ. პ., 1972: 360); ეს ფუნქციები კი ოდითგანვე მთვარეს მიეწერებოდა.

ლექსის – “...ზეცას ვიყავ...” – აფრასიონ მერკვილაძისეული ჩანაწერი გამოქვეყნდა “აკაკის კრებულშიც”, თუმცა, სატრფიალო

ლექსად იქნა მიჩნეული; ამ ვარიანტშიც ადამიანის მოუცლელობის მიზეზი არის ქუდის კერვა, ოღონდაც მასში სიტყვა “ქალის” ნაცვლად გვხვდება სიტყვა “ქარვა”:

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,
ვარსკვლავებსაც დავენახე,
მოვარემ კაცი მომიგზავნა:
“- თუ აქ იყავ, რად არ მნახე?”
“- შენ მომიკვდე, არა მცალდა,
ქარგის ქუდსა ვკერავდიო,
ზედ მარგალიტს ვაყოლებდი,
კრავლის ქობას ვავლებდიო”.
(ბერძენიშვილი, 1986: 45)

ლექსის ამ ვარიანტშიც ქუდი განსაკუთრებულად იმკობა (იქარგება), ზედ მარგალიტებიც აქვს ჩამძივებული და კრაველის ქობაც ამშვენებს, რაც, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, გამორჩეული ძღვენის ელფერს აძლევს მას. შესაძლებელია, ისიც ვიფიქროთ, რომ, სწორედაც, “ქარგის ქუდი”, ანუ ნაქარგი ქუდი, არის ლექსის არქაული ვარიანტის ორგანული შემადგენელი ნაწილი, რაც ქუდს განსაკუთრებულ გამორჩეულობას ანიჭებს.

“ზეცას ვიყავ...” ფართოდ გავრცელებულია აჭარის ფოლკლორში. ქობულეთის რაიონის სოფელ ლელვაში 1958 წელს მკვლევარმა ჯემალ ნოლაიძელმა ხასან როყვასაგან ჩაინერა შემდეგი ვარიანტი:

ზეცას ეველ, ზეცა ვნახე,
მასკვლავებსაც დევნახვე;
მოვარემ კაცი მომიგზავნა:
“შინ თუ იყავ, რათ არ მნახე?”
(აჭ. ხ. პ., 1969: 79)

მცირედ განსხვავებული ვარიანტი, რომელიც 1981 წელს ქობულეთის რაიონის სოფელ აჭყვისთავში ხასან რეჯების ძე ანანიძისაგან ჩაიწერა რომან ანანიძემ, დაცულია ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქივში:

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,
ვარსკვლავებსა დავენახვე;
მთვარემ კაცი მომიგზავნა:
“აქ თუ იყავ, რად არ მნახე?”
(ბსუნბიფა, საქმე #242: 160)

საყურადღებოა, რომ აჭარაშიც, ტრადიციულად, ამ ლექს-სიმღერას ნადურშიც მღეროდნენ (ინაიშვილი ..., 1961: 65); ალბათ, ამის გამო, ეს ლექსი ქართული ხალხური პოეზიის თორმეტტომეულის შემდგენლებმა (თ. ოქროშიძე, ფ. ზანდუკელი) შრომის პოეზიაში (ტ. X) შეიტანეს სათანადო განმარტებით: “ლექსი მოთავსებულია აჭარული ნადური სიმღერების ტექსტებში”; იგულისხმება ა. ინაიშვილის, ჯ. ნოლაიდელისა და გრ. ჩხიკვაძის კრებული (ინაიშვილი..., 1961).

საანალიზო ლექსის ერთ-ერთი ვარიანტი ჩავიწერეთ 2013 წელს ქალაქ ბათუმში ბათუმის “დინამოს” ფეხბურთელთა გუნდის ყოფილი კაპიტნის – ედიშერ კაკაბაძისაგან, რომელსაც ლექსი გაგონილი აქვს ბაბუისაგან – ოსმან კაკაბაძისაგან (გარდაიცვალა 1994 წელს 107 წლის ასაკში):

ევფე, ევფე, ცაზეც ევფე,
ვაასკვლავებსაც დევენახვე,
თვარემ საყვედური მითხრა:
“ – ჭოვ, აგზე იყავ და მე არ მნახე?!”
(ბსუქცფა)

ლექსის ვარიანტი დაცულია ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის სასწავლო-სამეცნიერო ფოლკლორულ არქივში (მთქმელი ნინო გორგილაძე, მცხოვრები ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ხალაში. ჩაიწერა ქეთინო სურმანიძემ 2000 წელს):

ეველო, ეველო, ცაში ეველო,
ვარსკვლავებსაც დევნახვე;
მთვარემ შემომითვალა:
“ – ჭოვ, აქ ამოდ და მე არ მნახე?”

ამრიგად, არქაული ქართული მითოსური ლექს-სიმღერა „... ზეცას ვიყავ...“ ნათელი გამოხატულებაა ჩვენი წინაპრების დაუოკებელი სწრაფვისა, შეეცნოთ შეუცნობელი, ჩასწვდომოდნენ კამკამა სილაჟვარდის მისტიურ სუბსტანციას, ცოდვიანი დედამიწიდან ზეცაშიც ემოგზაურათ „ფიქრთ განსართველად“. ამ დიდებული მითოპოეტური ატრიქონებით გამოხატული მარადიული ადამიანური სწრაფვა ზეცაში მოგზაურობისა დიდებულად გამოხატა ქობულეთის რაიონის სოფელ ალამბრიდან წასულ მუჰაჯირთა შთამომავალმა – 87 წლის ხასან ნიჟარაძემ, რომელსაც ქართული ხალხური სიბრძნის ეს არქაული ნიმუში “დიდნენედან (ნენეგს ნენეგდან)” დაუსწავლია; მან იუმორნარევი სიამაყით გვითხრა: “ – ჩვენებურების ქოქი, ძირი, ადრე ევდენ ცაში; ამერიკამ და გერმანიამ ახლად ევდენ და ქიბრობენო” (შიომგილი, 2024: 303).

გამოყენებული ლიტერატურა

Refereneces

- აჭ. ხ. ჰ. (1969): „აჭარის ხალხური პოეზია“, ტ. 1, თბილისი.
Ach. kh. p. (1969): Acharis khalkhuri poezia”, t. I. Tbilisi.
ბსუქცთა (2013): ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ფოლკლორული არქივი. ბათუმი.

BSUQTSFA (2013): Batumis Shota Rustavelis sakhelmtsipfo universitetis qartvelologiis tsentris folkloruli arqivi. Batumi.

ბერძენიშვილი (1986): ბერძენიშვილი ლ., „ხალხური სიტყვიერება „აკაკის კრებულში“. თბილისი.

Berdzenishvili (1986): Berdzenishvili L., „Khalkhuri sitkviereba “Akakis krebulshi”. Tbilisi.

ბსუნბიფა (#132: 1012): ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქივი. ბათუმი.

RSUNBIFA (#132: 102): Batumis Shota Rustavelis sakhelmtsipo universitetis Niko Berdzenishvilis institutis folkloruli arqivi. Batumi.

ერისთავი (1972): ერისთავი რ., „ქართული სახალხო პოეზია“, 7. თბილისი.

Eristavi (1972): Eristavi R., „Qartuli sakhalkho poezia“, VII. Tbilisi.

თუშ. ჩანან. (1995): „თუშური ჩანანერები“. თბილისი.

Tush. Chanats. (1995): “Tushuri chanatserebi”. Tbilisi.

ონიანი (1959): ონიანი შ., „ვანის ქვაბთა მონასტრის წარწერების პოეზია“, – ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, #7. თბილისი.

Oniani (1959): Oniani O., “Vanis qvabta monastris tsartserebis poezia” _ jurm. “Sabchota khelovneba”, #7. Tbilisi.

სიმბ. ილ. ენც. (2006): „სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია“, ტ. 1. თბილისი.

Simb. il. ents. (2006): “Simbolota ilustrirebuli entsiklopedia”, t. I. Tbilisi.

უმიკაშვილი (1964): უმიკაშვილი პ., „ხალხური სიტყვიერება“, ტ. 2, თბილისი.

Umikashvili (1964): Umikashvili P., “Khalkhuri sitkviereba”, t. II, Tbilisi.

ქართვ. რომანტ. (1978): „ქართველი რომანტიკოსები“, თბილისი.

Kartv. romant. (1978): Kartveli romantikosebi, Tbilisi.

ქ. ხ. პ., (1972): „ქართული ხალხური პოეზია“, ტ. 2. თბილისი.

Q. kh. P. (1972): “Kartuli khalkhuri poezia”, t. II, Tbilisi.

შიოშვილი, მახარაშვილი (2013): შიოშვილი თ., მახარაშვილი გ., „მუჰაჯირების ფოლკლორი“ // ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის „კრებული“, ტ. 9, ბათუმი.

Shioshvili, Makharashvili (2013): Shioshvili T., Makharashvili G., “Muhajirebis folkli” // BSU humatarul metsnierebaTa fakultetis kartvelologiis institutis “Krebuli”, IX. Batumi.

შიოშვილი (2024): შიოშვილი თ., „ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების ფოლკლორი“, თბილისი.

Shioshvili (2024): Shioshvili T., “Kartvel muhajirta shtamomavlebis folklori”, Tbilisi.

ჭელიძე, (1987): ჭელიძე გ., „ქართული ხალხური დრამა“, თბილისი.

Chelidze (1987): Chelidze g., “Kartuli khalkhuri drama”, Tbilisi.

ჯავახიშვილი (1979): ჯავახიშვილი ი., „თხზულებანი 12 ტომად“, ტ. 1. თბილისი.

Javakhishvili (1979): Javakhishvili I., “Tkhzulebani 12 tomad”, t. I. Tbilisi.